

Rıza Yıldırım
MENÂKİB-İ EVLİYÂ
(BUYRUK)

Tarihsel Arka Plan, Metin Analizi, Edisyon-Kritik Metin

KÂZİM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Rıza Yıldırım

MENÂKİB-I EVLİYÂ
(BUYRUK)

Tarihsel Arka Plan, Metin Analizi,
Edisyon-Kritik Metin

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5687
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 104

Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)
Tarihsel Arka Plan, Metin Analizi, Edisyon-Kritik Metin
Rıza Yıldırım

Kitap editörü: **M. Sabri Koz**
Düzelti: **Filiz Özkan**

Kapak ve sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **İlknur Efe**

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli - Bağcılar / İstanbul
Telefon: (0 212) 693 00 08
Sertifika No: 36150

1. baskı: İstanbul, Ekim 2020
ISBN 978-975-08-4859-9

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Aşık Hüseyin Dede

Nuriye Ana

ve

Kızılbaş-Alevî Yolu'nun gelmiş geçmiş tüm mürşitlerine

Edeb-erkân, hürmet ve aşkla!

İçindekiler

ÖNSÖZ • 11

GİRİŞ: BUYRUK NEDİR? • 19

1. Alevîliğin Yazılı Kaynakları ve Buyruk • 19
2. Buyruk Yayınları • 28
3. Buyruk Üzerine Akademik Çalışmalar • 32
4. Mevcut Çalışma • 35

I. MENÂKIB-I EVLİYÂ'NIN TESPİTİ • 41

1. Menâkıb-ı Evliyâ • 43
 - a. Menâkıbu'l-esrâr Behcetü'l-ahrâr 43
 - b. Şeyh Safî Buyruğu, İmâm Câfer Buyruğu, Menâkıb-ı Evliyâ • 48
2. Menâkıb-ı Şeyh Safî Geleneği • 54
 - a. Menâkıb-ı Şeyh Safî I: Safvetu's-safâ • 54
 - b. Menâkıb-ı Şeyh Safî II: Kara Mecmua • 60
 - c. Menâkıb-ı Şeyh Safî III: Menâkıb-ı Evliyâ • 66

II. TARİHSEL ve TOPLUMSAL ARKA PLAN • 75

1. Tarihsel Arka Plan • 77
 - a. Türk-Moğol Düzeni • 77
 - b. Türkmen-Safevî Sentezi • 83
 - c. Askerî Sınıfın “Dini” Olarak Kızılbaş-Safevî Tarikatı • 89
2. Kızılbaş Dinî-Toplumsal Düzeni • 100
 - a. Halîfetü'l-hulefâ • 101
 - b. Halîfe, Pîr, Mürebbî • 106
3. Osmanlı Ülkesindeki Kızılbaşlar • 114
 - a. Kızılbaş Hareketinin Anadolu Kökenleri • 114
 - b. Osmanlı Boyunduruğu Altında Kızılbaşlar • 117
 - c. Kızılbaş-Alevî Toplumuna İçeriden Bakış • 127
 - d. Safevî Kaynaklarında Anadolu Kızılbaşları • 136

III. MUHTEVA, TELİF, KAYNAKLAR • 141

1. Menâkıb-ı Evliyâ'nın Muhtevası • 143
 - i. Menâkıb-ı Evliyâ'nın Aslı • 146
 - ii. Sûfilîğin Esasları • 146
 - iii. Halîfe, Mürebbî, Musâhib • 150

- iv. Tarikata Giriş Âyini ve Hâdimlik • 153
- v. Seyr ü Sülûk, Kisvet (Tâc), Tarikat Sualleri • 154
- vi. Üç Sünnet Yedi Farz • 155
- vii. Tarikat Erkânı • 158
- viii. Seyyid Abdülbâki'nin Mektubu • 161
- ix. Hâtime: *Menâkıb*'ın Mâhiyeti ve Okuma Âdâbı • 162
- 2. *Menâkıb-ı Evliyâ'nın Telifi* • 163
 - a. Dinî-Toplumsal Aidiyet • 165
 - b. Oluşum Süreci • 167
 - c. Tertip (Edisyon) • 170
 - d. Referans Metin Oluşu ve İstinsahları • 181
- 3. *Menâkıb-ı Evliyâ'nın İç Referansları* • 184
 - a. Eklektik Karakter • 184
 - b. *Menâkıb-ı Evliyâ'nın Muhatabı: Evliyâ Tâlibleri* • 187
 - c. Tarikat Merkezi: Dergâh-ı Âli • 190
 - d. Abdülbâki Efendi'nin Mektubu • 194
- 4. *Menâkıb-ı Evliyâ'nın Kaynakları* • 197
 - a. Safevî Tarikat Geleneği • 197
 - b. Türkmen Dindarlığı • 198
 - c. Fütüvvet (Ahilik) Geleneği • 202
 - d. Bektaşî/Abdal Derviş Dindarlığı • 217
 - e. Ehl-i Beyt Merkezli Tasavvuf Geleneği • 223

IV. NÜSHALAR VE METİN İNŞASI • 245

- 1. Ana Nüshalar • 247
- 2. Karşılaştırma Nüshaları • 281
- 3. Edisyon-Kritik Metnin İnşası • 301
 - a. Nüshalar Arasındaki İlişki • 301
 - b. Mecmuaların Birbiriyle İlişkisi • 310
 - c. *Menâkıb-ı Evliyâ'nın Sınırları* • 312
 - d. *Menâkıb-ı Evliyâ'nın Soy Ağacı* • 313
 - e. Edisyon-Kritik Metnin Hazırlanması • 314
 - f. Transliterasyon Yöntemi • 315

V. EDİSYON-KRİTİK METİN: KİTÂB-I MENÂKIB-I ŞERÎF-İ KUTBU'L-ÂRİFÎN HAZRETİ ŞEYH SEYYİD SAFÎYÜ'D-DÎN KADESALLAHU SIRRIHU'L-AZÎZ • 323

- I. *Menâkıb-ı Evliyâ'nın Aslı* • 325

- a. Hazreti Peygamber'in Vefatı ve Vasiyeti • 325
- b. *Vasiyetnâme*'nin İmâmlar ve Seyyidler Kanalıyla Şeyh Safî'ye Ulaşması • 326
- II. Sûfilîğin Esasları • 328**
 - a. Tâlib Hakkı, Şeyh Hakkı 328
 - b. Tâlibin Pâk Olması • 330
 - c. Bî-namaz • 330
 - d. Tarîkat İçinde Secde • 331
 - e. Sabah Duası/İbadeti • 333
 - f. Üstâd Nefesiyle Yürümek • 333
 - g. Evliyânın On İki Kavli • 334
 - h. Gecenin Beş Kısım • 335
 - i. Tarîk Düşmanı • 335
 - j. Tâliplerin Birbirleriyle İlişkisi • 336
 - k. Tâlibin Ehliyle İlişkisi • 337
 - l. Yerlerin Göklerin Kabul Etmediği Emânet • 337
 - m. Tâlibin Yol İçinde Vasfı • 338
 - n. Mürüvvet • 339
 - o. Münâfık • 340
 - p. Tâlibin Muhabbeti • 341
 - q. Tâlibin Nişanı • 342
 - r. Tarîkat İçinde Tâlibin Makamı • 342
 - s. Tâlibin Musîbeti • 344
 - t. Halka-i Sohbet 345
 - u. Tâlibin Kusurunu Ele Vermesi • 347
 - v. Sitem, Tercümân • 349
 - w. Âhiret Hâli: Evliyâ Sırrın Saklama, Seyyid Eteğin Tutma 350
 - x. Hak Ehli • 352
- III. Halîfe, Mürebbî, Musâhib • 356**
 - a. Halîfelik Şartı • 356
 - b. Mürebbîlik Şartı • 360
 - c. Musâhiplik Şartı • 363
 - d. Kemer-i Murassa • 369
- IV. Tarîkata Giriş Âyini ve Hâdimlik • 376**
 - a. *Nesebnâme* • 376
 - b. Tarîkate Giriş Âyini • 378
 - c. Hâdimlik Hizmeti, Kırklar Meclisi • 383
- V. Seyr ü Sülûk, Kisvet (Tâc), Tarîkat Sualleri • 389**

- a. Seyr ü Sülûk • 389
- b. Kisvet (Tâc) • 393
- c. Tarîkat Sualleri • 397
- VI. Üç Sünnet, Yedi Farz • 404
- VII. Tarikat Erkânı • 408
 - a. Şah Tahmasb'ın Dergâh'a Gelen Nezir Konusunda Buyruğu • 408
 - b. Mürebbî, Musâhib, Halife • 410
 - c. Mürebbî veya Musâhibinin İşleği Yolda Olmayan Tâlib • 412
 - d. Yoldan Düşen Tâlibin Sitemi • 414
 - e. Özü Hak, Küfrü İman Olmak • 415
 - f. Musâhiplik Erkânı • 417
 - g. Düşkünlük Erkânı • 424
 - h. Tarîk Tercümânı ve Tercümân Lokması • 428
 - i. Musâhibi Hâl Ehli Olmayan Tâlibin Durumu • 437
 - j. Mürebbîsi Vefat Eden Tâlibin Durumu • 438
 - k. Şeriat Ehli ve Tarikat Ehlinin Sorumlulukları • 441
 - l. Tâlibin Mürebbîsini Hoşnut Etmesi • 443
 - m. Tâlibin Mürşid ve Mürebbîsine Bağlılığı • 445
 - n. Tâlibin Hakk'a Vâsıl Oluşu • 446
 - o. Suçlu Tâlibin Tespiti ve Meydâna Getirilişi • 448
 - p. Günahın Çeşitleri, Sitem Sürme, Sürgün Olma • 450
 - q. Erkân-ı Tarîk: Zülfikâr • 455
 - r. On İki Hizmet • 457
 - s. Hizmette Kusur Etmek • 458
 - t. Tâliblik Edebi • 459
 - u. Müminlik Nişanı • 461
 - v. İkrârından Döner Tâlib • 464
 - w. Musâhibinden Düşen Tâlib • 466
 - x. Musâhib Olacak Tâliblerin Vasıfları • 468
 - y. Rızadan Yüz Döndüren Tâlib • 470
- VIII. Seyyid Abdülbâki'nin Mektubu • 472
- IX. Hâtime: Menâkıb'ın Mâhiyeti ve Okuma Âdâbı • 476

SÖZLÜK • 478

EDİSYON-KRİTİK METNİN İNŞASINDA

KULLANILAN NÜSHALARDAN ÖRNEK SAYFALAR • 501

KAYNAKÇA • 549

DİZİN • 565

ÖNSÖZ

M. Fuad Köprülü, Baha Sait Bey ve Yusuf Ziya Yörükân'ın başlangıç niteliğindeki ön açıcı çalışmalarından bu yana Alevîlik araştırmaları hayli mesafe kat etmiş ve hatırı sayılır bir hacme ulaşmıştır. Ancak yüzyılı aşkın bir süredir devam eden araştırmaların niceliğindeki bu artışın aynı şekilde niteliğe yansıdığını söylemek zordur. Esasen dikkatlice bakıldığında özellikle Alevî tarihine dönük araştırmaların belli sorunsallar, teorik problemler ve kaynaklar etrafında dönüp dolaştığı ve çoğu zaman birbirinin tekrarı olduğu görülür.

Alanın bu şekilde alabildiğine genişlerken aynı oranda derinlik kazanamamasının çeşitli sebeplerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

1) Akademik çalışmaların güncel kimlik siyasetinin etkisinden kurtulamaması ve bunun bir sonucu olarak, Alevîliğin etnik, dinî ve kültürel kökenlerine dair spekülatif yaklaşımların teorik çerçeve olarak sunulması;

2) Araştırmaların öncelikli olarak tarihsel bilgi ve bulgulara dayanarak değil, ortodoksi-heterodoksi ve senkretizm gibi Avrupa din tarihçiliğinden ödünç alınmış kavramlar ve bu kavramlardan hareketle üretilen teorik sorular çerçevesinde şekillenmesi;

3) Alevîlerin tarihsel süreç içinde geliştirdikleri dinî-toplumsal yapılarına, kurumlarına, ritüellerine ve ibadet pratiklerine ve bunların kaydedildiği Kızılbaş-Alevî kaynaklarına yeterli ilgi gösterilmemesi.

Hemen belirtmek gerekir ki kökü 20. yüzyılın başına kadar giden bu sorunlar daha ziyade tarih alanında görülmektedir. Antropoloji, halk bilimi, sosyoloji, siyaset bilimi, müzikoloji ve din çalışmaları gibi disiplinlerde 1990'lardan bu yana süregiden çalışmalarda bu üç faktörün etkisi farklı ölçülerde karşımıza çıkar. Kimlik siyaseti Alevîlik çalışmalarının tamamını şöyle veya böyle etkilerken Batı kaynaklı "devşirme" kavramlar ve bunlara dayanan teorik yaklaşımlar farklı disiplinlerde değişen ölçü ve biçimlerde karşılık bulmaktadır. Alevî toplumuna has kurumlar, inançlar, ri-

tüeller ve geleneklere gelince, tarihçiliğin aksine, yukarıda saydığım disiplinlerde son yirmi yılda yapılan çalışmaların özellikle bu konulara ilgi duyduğu ve hatırı sayılır bir literatür ortaya çıkardığı görülür. Ancak Alevî toplumsal yapısı ve inanç sisteminin tarihsel temelleri yeterince ortaya konulamamış olduğundan, modern Alevî toplumu üzerine yapılan bu araştırmalar da ister istemez tarihsel derinlikten yoksun ilerlemektedir.

Alevîlik araştırmalarının karşı karşıya olduğu darboğazı aşabilmek için öncelikle yukarıda belirttiğim faktörlerin mevcut bilgimizi nasıl şekillendirdiğini sağlam bir kritiğe tabi tutmak zorundayız. Yine başta Kızılbaş-Alevî kaynakları olmak üzere yeni kaynak gruplarını keşfetmek, yeni yaklaşımlar geliştirmek ve Alevî toplumunun kendi dinî, toplumsal ve kültürel değerlerinden beslenen kavramlarla düşünmek geç kalmış bir mecburiyettir.

Araştırma bulgularının önüne geçen spekülâtif teorik sorulardan özellikle iki tanesinin Alevîlik araştırmalarını adeta esir aldığını söyleyebiliriz ki bunlar Alevîliğin İslâm'la ilişkisi ve Türklük'le ilişkisi meseleleridir. Dikkatli bir göz, bahse konu soruları bu denli etkili kılan saiklerin akademik, ilmî ya da entelektüel olmaktan ziyade güncel siyasî ve toplumsal kaygılardan beslendiğini hemen fark edecektir. Her iki soruya da kavramsal ve teorik bakımdan ilk (ve bir bakıma hala tek) sistematik cevabı Fuad Köprülü'nün verdiğini biliyoruz. Köprülü'nün ortaya koyduğu çerçeve ideolojik ve kavramsal açıdan tam anlamıyla kendi zamanının ruhunu yansıtır. Bununla beraber entelektüel kudret bakımından yazıldığı zamanın ilerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Köprülü, bir ilim adamı olmasının yanı sıra ve belki ondan da önce, İttihat ve Terakki döneminde başlayıp Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında devam eden Türk Milleti inşa sürecinin yönlendirici ideologlarından biriydi. Dolayısıyla onun Alevîlik ve Bektaşîliği incelerken kullandığı kavramlar ve teorik yaklaşımlar milliyetçi bir ideolojik arka plana yaslanmaktaydı. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, Köprülü'nün çalışmalarının üst amacı, Anadolu ve Balkanlar'da nüfusun ciddi bir kısmını oluşturan Alevîlerin inşa edilmekte olan "Türk Milleti"ne entegre edilme sürecinin kavramsal çerçevesini oluşturmaktı.

Köprülü'nün çalışmalarına egemen olan bu üst amaç sadece onun kavramsallaştırmalarını değil aynı zamanda seçtiği kaynak grubu ve tarihsel dönemi de belirliyordu. Bu bağlamda, Kızılbaş-A-

levîlerin sistematik katliama tabi tutulup Osmanlı toplumsal gövdesinden koparıldığı 16. yüzyıl ve sonrasını göz ardı ederek Orta Çağ Anadolu'suna yoğunlaşıyor, Alevîliğin kökenlerini bu döneme damgasını vuran protestocu, gayrimüteşerri (ona göre heterodoks) tasavvuf geleneklerinde arıyordu. Aslına bakılırsa, Köprülü'nün çalışmalarının en zayıf ve tartışmalı yanlarından biri tam da bu noktada karşımıza çıkar. Zira böylesi bir zihinsel yönelim, bir yandan onu Kızılbaş hareketine ve Kızılbaş-Alevî kaynaklarına ilgisiz kılarken, diğer yandan Alevîliği tamamen Bektaşîlik üzerinden anlamak gibi hatalı bir yola sürükledi. Esasen Köprülü'nün çalışmaları dikkatlice incelendiğinde, kendisinin Bektaşîliğin doğuş dönemine vukûfiyetine karşın Kızılbaş-Alevîlerin tarihi ve inançları hakkında bilgisinin oldukça sınırlı olduğu görülür.

Köprülü'nün Alevîliği Orta Asya Türk kökenlerine bağlaması ve İslâm içinde bir heterodoksi olarak kavramsallaştırması son zamanlarda yoğun eleştirilere maruz kaldı ve tezleri ciddi akademik mahfillerde büyük oranda terkedildi. Fakat yukarıda vurgulanan ikinci mirası hala rağbet görmekte ve geniş bir akademik çevre tarafından olduğu gibi sahiplenilmektedir. Köprülü'nün açtığı çığırdan devam eden birçok akademisyen, Alevîlik ve Bektaşîliği aynılaştırmayı ve bunun sonucu olarak Kızılbaş-Alevîliğin tarihini ve inançlarını ağırlıklı Bektaşî kaynakları üzerinden tartışmayı sürdürmektedir.

Oysa tarihsel veriler bugün bildiğimiz Kızılbaş-Alevîliğin kurumlarının, ritüellerinin ve dinî-toplumsal yapısının 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkan ve Safevî Devleti'ni doğuran Kızılbaş hareketi sırasında kristalize olduğunu göstermektedir. Dahası, bu dönemden günümüze kadar Kızılbaş-Alevî toplumunun çok sayıda el yazması kaynak eser ürettiği her geçen gün biraz daha gün yüzüne çıkmaktadır. Hal böyleyken, bizzat Alevîler tarafından üretilen bu kaynakların akademik literatürde karşımıza çıkan Alevîlik algısına katkısı Bektaşî kaynaklarına göre oldukça sınırlı kalmıştır.

Alevîlik üzerine çalışan araştırmacıların Kızılbaş hareketi ve Kızılbaş-Alevî kaynaklarına ilgisizliğini en bariz şekilde *Buyruk* örneğinde görüyoruz. Eserin Kızılbaş-Alevîliğin inançları, ritüelleri, toplumsal yapısı ve kurumları için temel kaynak olduğu uzun zamandır bilinmesine rağmen, *Buyruk* üzerine yapılan akademik çalışmalar henüz emekleme düzeyindedir. Daha da önemlisi, yüzden fazla el yazma nüshası mevcut bulunduğu halde, *Buyruk* metinleri

henüz Alevî tarihinin kaynağı olarak kullanılmış değildir. Halbuki, elinizdeki eserde belli ölçüde ortaya konulduğu gibi bu metinler, 16. yüzyıldan itibaren Kızılbaş-Alevî toplumunun inancı, kolektif belleği, örgütlenme yapısı, dinî-toplumsal kurumları, ritüelleri, Safevî merkezi ile bağlantıları ve Sünnî toplumla ilişkileri gibi birçok konuda zengin bir içeriğe sahiptir.

Buyruk ve benzeri Kızılbaş-Alevî kaynaklı metinler layıkıyla incelendiğinde, Köprülü ve onun mirasını geliştirerek devam ettiren Irène Mélikoff ve Ahmet Yaşar Ocak gibi akademisyenlerin inşa ettiği Yesevîlik-Bektaşîlik-Kalenderîlik merkezli Alevîlik yaklaşımlarının Kızılbaş-Alevî toplumunun kendi iç gerçeklikleriyle ilişkisinin ne kadar yetersiz kaldığı anlaşılabacaktır. Aynı şekilde, son dönemde ilk kez Ocak tarafından ortaya atılıp daha sonra bir nevi Köprülü'nün Orta Asya/Türk tezine tepki olarak gelişen Vefâîlik merkezli yaklaşım da - esas kaynağını birkaç Kızılbaş-Alevî ocağında bulunan şecerelerden almakla beraber - Kızılbaş-Alevî toplumunun inançlarına, ritüellerine ve dinî-toplumsal kurumlarına dair bilimize fazlaca katkıda bulunmamaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, Kızılbaş-Alevî dinî-toplumsal düzeninin taşıyıcı kolonlarını dede-tâlib ilişkisi, musâhiblik, görgü-düşkünlük ve cem ibadeti gibi kurumlar oluşturmaktadır. Yukarıda adı geçen geleneklerden bize ulaşmış kaynaklarda bu kurumlarla ilgili neredeyse hiçbir bilgi yer almaz. Buna karşın, *Buyruk*'un büyük bir bölümü söz konusu kurumlar ve onların yaslandığı inançları açıklamaktadır.

Özetle, *Buyruk*'un Alevîlik çalışmalarında hak ettiği öncelikli yere kavuşamadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Hatta bir adım daha ileri gidip, *Buyruk* ve benzeri Kızılbaş-Alevî metinlerinin layıkıyla değerlendirilmesinin Alevîlik araştırmalarında eksen değişikliğine yol açacak bir potansiyele sahip olduğunu ifade edebiliriz. Elimize ulaştığı kadarıyla sayısı birkaç yüzü geçen bu el yazması eserler (bundan daha büyük bir kısmın son iki yüzyılda çeşitli sebeplerden yitirildiği tahmin edilebilir) incelendiğinde, Kızılbaş-Alevî toplumunun inanç, ritüel, kültür ve toplumsal yapısına dair birçok detay ortaya çıkacaktır.

İşte elinizdeki kitap, alandaki bu boşluğu doldurmaya dönük mütevazî bir adım olarak görülmelidir. Kitap, okuyucuya *Buyruk*'un ilk kez bir edisyon-kritik metnini sunmanın yanı sıra, eserin tarih-

sel ve toplumsal bağlamı, kaynakları, oluşum süreci ve kavramsal dünyası üzerine kapsamlı bir analize girişmektedir.

Benim *Buyruk*'a ilğim Alevîlik üzerine akademik kariyerimden eskidir.

Buyruk'la ilk defa 1990'larda, üniversite yıllarımda tanışmıştım. Alevîliğin yoğun bir şekilde ve muhtemelen tarihte ilk defa olumlu bir rüzgarla ülke gündemine geldiği o günlerde herkes kadar Alevîler de Alevîliğin ne olduğunu merak ediyordu. Ben de o meraktan payıma düşeni almış, Alevîlik üzerine henüz sayısı fazlaca olmayan kitapları okumaya başlamıştım. Sefer Aytekin'in 1958'de yayımladığı *Buyruk*'u okuduğumda, o zamanki oldukça sınırlı bilgimle dahi eserin Alevîliğe dair en güvenilir kaynaklardan biri olduğunu fark etmiştim.

Daha sonra, Kızılbaş hareketinin doğuşunu doktora tezi olarak çalışırken *Buyruk*, Kızılbaşları anlamam hususunda âdeta bir kılavuz işlevi gördü. Ancak henüz eserin güvenilir akademik bir yayını olmadığından ve özellikle de tarihsel bağlamı bilinmediğinden doktora tezimde *Buyruk* metinlerini doğrudan kullanmadım. O yıllarda kendim de *Buyruk*'un ne olduğu konusunda net bir kanaat oluşturabilmiş değildim. Bir yandan da bulabildiğim *Buyruk* yazmalarının dijital kopyalarını toplamaya devam ediyordum.

Doktora çalışmamda Kızılbaş hareketinin oluşumunu inceledikten sora, Kızılbaş-Alevîlerin inançlarını, ritüellerini ve örgütlenme yapılarını araştırmaya yöneldim. Artık bu konuda hem en güvenilir hem de içerik bakımından en zengin kaynağın *Buyruk* olduğuna kanaat getirmiştim. Bu sebeple Harvard Üniversitesi'nde 2007-2008 yıllarında yürüttüğüm doktora sonrası araştırmalarımı *Buyruk* üzerine yoğunlaştırdım. O zaman incelediğim nüshaların her biri özgün bir eser niteliğinde olup birbirlerinin kopyası değillerdi. Dolayısıyla *Buyruk*'un bir yazın türü (*genre*) olarak çalışılması gerektiğine ve edisyon-kritiğinin yapılamayacağına kanaat getirmiştim. Bu varsayımdan hareketle, çalışmalarımı daha çok *Buyruk*'un yazılı ve sözlü kültürle ilişkisi üzerine yoğunlaştırdım.

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nde çalıştığım dönemde (2009-2016) bir yandan bulabildiğim *Buyruk* nüshalarını derlerken diğer yandan da farklı metinleri okumaya devam ettim. Zaman geçtikçe metinlerin dilini daha iyi çözecek ve kavram dünyasına girmeye başlayacaktım. Özellikle 2013-2015 yıllarında Alevî

dedeleriyle yaptığım uzun söyleşilerin bu yolda katkısı büyük oldu. Ancak hala *Buyruk*'un bir yazın türü olduğunu ve her bir *Buyruk* metninin müstakil çalışılması gerektiğini düşünüyordum.

2016 yılında Emory Üniversitesi'nde ikinci doktora başladıktan sonra bir yandan da elimdeki *Buyruk* nüshalarını topluca bir daha gözden geçirmeye başladım. Bu çalışma sırasında çeşitli zamanlarda ve vesilelerle derlediğim elliden fazla *Buyruk* nüshasının on bir tanesinin birebir aynı metni içerdiğini keşfettim. Bu metni ve onun diğer *Buyruk* metinleriyle ilişkisini biraz daha yakından incelediğimde, söz konusu on bir nüshada kayıtlı *Buyruk* metninin *Buyruk* yazın türü içinde ana damarı oluşturduğunu fark ettim ve bu metnin edisyon-kritiğini yaparak yayımlamaya karar verdim. Araştırmalarım ilerledikçe elimdeki metnin aslında *Buyruk* yazın türünün kök metni olduğu ve Şah Tahmasb döneminde (1524-1576) Safevî Devleti'nin askerî sınıfı da dahil olmak üzere bütün Kızılbaşlara dönük olarak kaleme alındığı sonucuna vardım. Böylece 1990'larda başlayan *Buyruk*'la tanışıklığım (şimdilik) kemale ermiş oluyordu.

İşte elinizdeki eser özetlediğim bu uzun hikâyenin sonucudur.

Buyruk akademik kariyerimin her aşamasında bir şekilde yer aldığı için, bir bakıma şu ana kadarki çalışmalarımın tamamı bu kitabın hazırlığı niteliğindedir. O yüzden burada tek tek sayılması mümkün olmayacak kadar uzun bir teşekkür listesi oluşmuş durumda. Öncelikle, bir dağ köyünde muhtemelen bir çoban olacakken, aileme her türlü baskıyı yaparak ortaokula gitmemi sağlayan ve böylece bugünlere ulaşan eğitim maceramın kapısını aralayan ilkokul öğretmenim Bektaş Gelbal'a teşekkür etmek sürekli üzerimde taşıdığım bir borçtur. Aynı şekilde, fen lisesini kazandığımda göndermek istemeyen annemi zorla ikna eden fen bilgisi öğretmenim Yusuf Ayhan Necli'nin bugünlerin temelinde katkısı büyüktür.

Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora yaparken kendilerinden tarih ve tarihçiliği öğrendiğim değerli hocalarım Halil İnalcık, Ahmet Yaşar Ocak ve Oktay Özel'in yazdığım her esere doğrudan veya dolaylı bir katkısı vardır. Harvard Üniversitesi'nde yürüttüğüm doktora sonrası çalışmalarımın her aşamasında desteğini gördüğüm Cemal Kafadar ve hem yazdıklarından hem de ikili konuşmalarımızdan çok şey öğrendiğim Ahmet T. Karamustafa'nın gerek tarihçilik anlayışının gerekse bu eserin

şekillenmesinde etkisi belirgindir. Yine Harvard'da bulunduğum dönemde Ali Yayıcıoğlu ve Himmet Taşkömür'le yaptığımız akademik sohbetlerin tarihçilik hayatımda ayrı bir yeri olduğunu söylemeliyim. Son iki yılda Fikret Yılmaz ile Emory Üniversitesi'nde ikinci doktorayı kendileriyle beraber yaptığım Vincent J. Cornell ve Devin J. Stewart'la yaptığımız uzun tartışmalar eserin bu kıvama gelmesinde önemli pay sahibidir. Ayrıca, metni okuyup imla ve ifade hatalarını düzelterken Nazan Tuğbay'a teşekkür ederim.

Kitabın yayınevi editörü olarak bana her türlü desteği veren M. Sabri Koz özel bir teşekkürü hak etmektedir. Eseri birkaç defa okuyarak gözden kaçan ifade hatalarını düzeltmenin yanı sıra gerek içerik gerekse şekil bakımından birçok düzeltme ve iyileştirme önerdi. Onun eserin nihai kıvamına gelmesinde katkısı alışageldiğimiz editörlüğün çok ötesindedir.

Şu ana kadar hayatımın tamamı okuma-yazma-öğrenme-öğretme eylemleri etrafında şekillendi. Böyle bir hayatı mümkün kılan ana desteğim ise okuma yazma bilmeyen annem Nuriye Yıldırım ve okumayı çat pat askerde öğrenen babam Hüseyin Yıldırım oldu. Elbette onlara layıkıyla teşekkür edebilmem mümkün değil. Yine de akademik kariyerimin birinci döneminin son ürünü olan bu kitabın başında isimlerini minnetle anmak benim için hem ödenmez bir borcun nişanesi hem de yüksek bir şereftir. Özellikle, 2004 yılında Hakk'ın rahmetine kavuşan ve kendisi de bir Kızılbaş-Alevî dedesi olan babam Âşık Hüseyin'i hasret ve minnetle anmak isterim. Hiç şüphem yok ki bu kitap en çok onu mutlu ederdi!

Rıza Yıldırım
Atlanta, GA
Ocak 2020